

Alija HAMZIĆ, prof.

ČITAONICA I BIBLIOTEKA U KORAJU (100 godina od osnivanja 1919. god.)

***Apstrakt:** Jedan od najznačajnijih datuma u bogatoj kulturno-historijskoj prošlosti Koraja je osnivanje čitaonice sa bibliotekom, neposredno poslije završetka I svjetskog rata, krajem 1919. Vremenom će čitaonica postati kulturno-prosvjetna ustanova od presudne važnosti i uticaja na mjesno okupljanje i druženje, društveno i političko djelovanje, obrazovanje i kulturno-prosvjetno uzdizanje mještana Koraja i okoline, a posebno mladih naraštaja. Iz takvog ambijenta će izrasti kulturno-umjetničko društvo, fudbalski klub, omladinska čitaonica, domaćićki tečajevi i opismenjavanje mještana, Fond za stipendiranje učenika i studenata i mjesto odakle su poticale ideje za organizovanje akcija na obnovi, komunalnom osavremenjavanju i uređenju naselja.*

***Ključne riječi:** Koraj, čitaonica, biblioteka, kultura, obrazovanje, Ibrahim ef. Begić.*

UVOD

Naselje Koraj nalazi se u sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine, na krajnjim sjevernim obroncima planine Majevice koji se prelamaju prema ravnoj Posavini i Semberiji, u trouglu između gradova Tuzle, Brčkog i Bijeljine. Najstariji tragovi ljudskog bitisanja na prostoru Koraja otkriveni su u neolitskom naselju Varoš, gdje su pronađeni materijalni ostaci koji pripadaju vinčansko-tordoškoj fazi neolitskog perioda od prije više od 4000 godina. Prvi pomen naselja Koraj nalazi se na stećku u obliku stupa pronađen kao uzglavni nišan na Agića mezarju u Koraju i potiče iz X vijeka. U sociološkom smislu naselje Koraj predstavlja lokalnu mikrosocijalnu i mononacionalnu etničku zajednicu Bošnjaka gdje je tradicija shvaćena bez vremenskih i prostornih odrednica, kao veza svih aspekata ljudske univerzalnosti, civilizacije i kulture koja nije suprotstavljena modernizmu. Koraj pripada specifičnom tipu

bosanskih urbanih naselja (kasaba), koji ima svoje ambijentalne cjeline: čaršiju kao centar naselja, mahale kao periferne stambene dijelove i dislocirane lokalitete u neposrednoj blizini naselja na pojedinačnim imanjima gdje se boravi i privređuje tokom sezonskog perioda. U takvom urbanom ambijentu sa čaršijom, pet mahala, tri džamije i medresom, prema prvom popisu stanovništva koje je provela Austro-Ugarska uprava 1879. Koraj je sjedište opštine i imao je 1356. stanovnika, samijeh muslimana. Od tada Koraj se ubrzano razvija i širi, postaje značajno trgovačko-zanatsko i voćarsko središte da bi pred Drugi svjetski rat 1941. imao preko 3500 stanovnika. U tom periodu su osnovane značajne kulturno-prosvjetne ustanove i udruženja; Osnovna škola 1882. god, zatim Čitaonica sa bibliotekom 1919., Kulturno-umjetničko društvo, Fudbalski klub, Gajret itd. Nažalost, taj broj stanovnika nikada više nije dostignut sve do današnjih dana (1312. stanovnika), jer je Koraj za 50 godina u periodu od 1941.-1992. bio je u dva navrata izložen srpskoj agresiji sa namjerom uništenja Bošnjaka na ovom malom komadiću zemlje bosanske. Prvi put tokom II svjetskog rata 1941. po programu Ravnogorskog četničkog pokreta Draže Mihailovića čiji su izvršioc i bili majevički četnici i drugi put tokom srpske agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995.

Osnivanje čitaonice i biblioteke

Ove, 2019. godine navršava se 100 godina od osnivanja (kiraethane) čitaonice i biblioteke u Koraju, koja je sve do današnjih dana bila kulturno-prosvjetna ustanova od presudne važnosti i uticaja na okupljanje, društveno i političko djelovanje, obrazovanje i kulturno-prosvjetno uzdizanje mještana Koraja i okoline, a posebno mladih naraštaja. Ono što je osnivanje Osnovne škole u Koraju 1882. značilo za obrazovanje mladih generacija i otvaranje novih vidika i prozora u svijet ove sredine, tu ulogu imala je i čitaonica sa bibliotekom u okupljanju i kulturno-prosvjetnom uzdizanju mještana.

Još za vrijeme Austro-ugarske okupacije, prije Prvog svjetskog rata, grupa naprednih mještana Koraja pokrenula je inicijativu za osnivanje jedne takve kulturne ustanove, ali je rat spriječio da se ta ideja i ostvari. Odmah po završetku rata obnovljena je akcija oko osnivanja čitaonice, formiran je Inicijativni odbor koji je, u jesen 1919., sazvao osnivačku skupštinu čitaonice, uz oduševljenu podršku mještana i svečanu atmosferu koju je uveličala diletantska dramska grupa koja je izvela komediju „Dva načelnika“ od B. Nušića i nastup tamburaškog zbora iz Bijeljine. Na osnivačkoj skupštini formiran je Odbor u koji su ušli: Faik Begić, načelnik opštine, Seid ef. Zenunović, Ibro Halilović, Fadil Terzić, Sakib Agić i Ibrahim ef. Begić, koji je izabran za

predsjednika Odbora. Zadatak Odbora bio je da izradi Pravila o radu čitaonice i kućni red, Program rada i djelovanja, formira biblioteku i razne omladinske sekcije (tamburaški zbor, diletantsku dramsku grupu, fudbalski klub, reguliše plaćanje članarine i održavanje prostorija čitaonice i kao posebno pitanje organizovanje izgradnje čitaoničke zgrade, jer je čitaonica bila privremeno smještena u hanu Ibre Halilovića, u centru čaršije. Ubrzo je čitaonica postalo glavno mjesto okupljanja mještana gdje su uz kahvu ili čaj mogli u miru predahnuti i informisati se o aktualnim mjesnim i zemaljskim pitanjima, kroz tihe razgovore pretresati čaršijska i svjetska dešavanja, sklapati poslove, izvoditi musafire i pridošle prijatelje.

Iz dana u dan čitaonica je okupljala sve veći broj mještana Koraja i okolnih sela, tako da je vrlo brzo u čitaonicu učlanjeno preko 100 mještana. Među prvim članovima čitaonice bili su, već pomenuti članovi Organizacionog odbora, zatim: Muharem i Hasib Salihović, Ragib ef. Zenunović, Ismet Salihović, Safet Zaimović trgovac, Hadžip Delagić, Avdo Hamzić, Ramo Jukić, Zejnil Mehikić, Sadik Terzić, Šefko Murselović, Šerif Begić, Ajet, Rifat i Džemal Uzejrović, trgovci, Azem Begić obučar, Abdulah Konjić trgovac, Luka Gojković trgovac, Dušan Jovanović poduzetnik, Petko Jovanović i mnogi drugi, koji su redovno plaćali članarinu koja je služila za nabavku opreme za djelovanje čitaoničkih sekcija, rad biblioteke i nabavku dnevne štampe i odžavanje prostorija.

Uz veliko angažovanje članova Organizacionog odbora, članova čitaonice i mještana za kratko vrijeme sagrađena je, preko puta Osnovne škole, nova zgrada čitaonice, dužine 22 m, sa tri prostorije i dva dućana na dva kraja zgrade ispred koje je posađen drvored lipa, pa je u to vrijeme zgrada čitaonice bila jedna od najvećih i najljepših zgrada u Koraju. Prilikom otvaranja novosagrađene zgrade čitaonice priređena je svečana priredba u kojoj su učestvovali tamburaški zbor iz Bijeljine i omladinski aktivisti čitaonice među kojima su se isticali tadašnji korajski đaci i studenti. Jedna prostorija čitaonice služila je za okupljanje mještana gdje se mogla popiti kafa i čaj, gdje su od početka rada služile kafedžije Hasib i Ismet Salihović. Druga prostorija je bila biblioteka sa značajnim fondom knjiga, gdje su dolazile periodični časopisi i dnevne novine, Borba, Politika, Novo vrijeme, Behar, Novi Behar i druge, a kasnije je nabavljen i radio aparat, prvi u ovom kraju, dok je treća prostorija bila mjesto okupljanja omladine, đaka i studenata i članova kulturno-zabavnih sekcija. Po sjećanju starijih mještana u čitaonicu su, prema kućnom redu, mogli ući samo besprijekorno odjeveni, čisti i uredni ljudi da bi odsjedili, popričali, nešto popili i pročitali novine. Prostorije su brižno i uredno odžavane, gdje su mještani Koraja provodili prijatne trenutke i dovodili svoje prijatelje i musafire iz drugih mjesta. Ubrzo je osnovan i tamburaški zbor, nabavljeni su instrumenti

i organizovani njihovi nastupi u Koraju i široj okolini. Među prvim članovima tamburaškog zbora bili su: student Abdurahman Abdurahmanović, zborovođa, Nezir Begić obučar, Fadil Begić, kovač, Selim Užičanin, obučar, Atif Čeliković, terzija, Abdulaziz Mustafić, trgovački pomoćnik, Dušan Jovanović, mlinar, Tošo Milivojević, opančar, Midhat Begić i Fehim Efendić, đaci, Muharem Agić, težak i kasnije mnogi drugi. Vrlo brzo je formirana diletantska dramska sekcija, nabavljen je gramofon i radio aparat, organizovane su prigodne proslave, priredbe, igranke, vesele večeri, tombole i sportski susreti.

Diletantska dramska sekcija sa tamburaškim zborom često je priređivala priredbe u okolnim mjestima, Čeliću, Ugljeviku, Rahiću, Loparama, Brezovu Polju, Bijeljini, Gunji, a 1933. priređena je i jedna priredba u hotelu Posavina u Brčkom, na kojoj je izvedena komedija „Sumnjivo lice“ od B. Nušića.

Gotovo sva sredstava prikupljena od raznih kulturno sportskih predstava davana su u dobrotvorne svrhe, uglavnom za školovanje siromašnijih đaka i studenata, kojih je 30-tih godina bilo na desetine. Posebno je bilo živo i veselo preko ferija kada se okupljala mjesna omladina, među kojima su bosebno bili aktivni tadašnji đaci i studenti, Sakib i Dževad Agić, Husein Terzić, Nurudin Begić, braća Midhat i Muhidin Begić, Vehid Begić, pjesnik Alija Sarajlić, Rešad Bajrektarević, Fehim i Kasim Efendić, učitelj džemal Azabagić, Safet Zaimović, Ajet Uzejrović, trgovci, Muhamed Mustafić, učitelj Milan Dimitrijević, Idriz Zenunović, Huska Murselović brijač, Tošo Milivojević, opančar, Mehmedalija Djedović, i brojni drugi. Među korajskom omladinom nerijetko je bio i Ismet Mujezinović, kasnije akademski slikar, koji je rado dolazio u Koraj kod svoje rodbine, pošto je njegova majka Sadija Begićka iz Koraja, družio se sa svojim vršnjacima i rođacima i zavolio ga kao svoje rodno mjesto.

U korajsku čitaonicu često je svraćao poznati komunistički propagator iz ovog kraja Ahmet Kobić Kobo, gdje bi uz druženje sa korajskim mjesnim prvacima vodio rasprave o aktualnim društveno-političkim prilikama, tumačio uzroke i posljedice velikodržavne politike, socijalne nepravde i eksploatacije narodnih masa i upozoravao na nastupajuće događaje neposredno pred Drugi svjetski rat i tako pridobijao svoje pristalice i u ovoj sredini.

Povodom obilježavanja 45. godišnjice osnivanja čitaonice, priređena je 1964. svečana akademija i prigodan program, kojom prilikom je akademik Midhat Begić objavio prigodan esej „Zavičaj u pohode“, u kome pored ostalog kaže: „Čitaonica u Koraju je tokom gotovo neprestanog rada služila kao legitimacija svijesti mještana o sebi. Zato mi prirodno vidimo čitavu njezinu i svoju prošlost kao pripremu i predgovor našem današnjem životu. Zato nam je sva ta prošlost, pa makar kako bila teška, često i nesnosna, prirasla srcu i umu na dohvat... Mnogi pojedinci iz raznih naraštaja uložili su ponešto u taj

zajednički kulturni kapital, što je uzrok da se ljudi osjećaju da je sa čitaonicom i njenom istorijom zahvaćen i dio njihova života. Nije li sudbina čitaoničke zgrade oličena i naša opšta sudbina. ...Gorjela je zajedno sa knjigama, slikama i instrumentima, zajedno sa mjestom i mještanima stradala, i s njima se i u sreći i u nesreći izjednačavala. ...Dolazeći zavičaju u upohode vraćamo se korijenu i oživljavamo ono što je u našim sjećanjima i osjećanjima sačuvano i što nas drži kao dio cjeline s okolinom, zemljom i narodom, ali i kao zajednica, koja ima svoje ljudske osobine, svoje biće i svoj oblik i koja se sebe ne stidi“.

Čitaonica je prije Drugog svjetskog rata bila mjesto okupljanja mještana i omladine koji su svoje aktivnosti usmjeravali kroz različite kulturno-sportske sekcije i društva. Tako je 1928. formiran fudbalski klub „Sloga“, kada je na inicijativu mlađih članova čitaonice, radnika, đaka i studenata, te uz posebno angažovanje i podršku načelnika opštine Faika Begića, osnovan poseban odbor za prikupljanje sredstava i opreme, čime su stečeni uslovi za rad kluba, koji je u periodu do Drugog svjetskog rata postigao zavidne sportske rezultate, stekao veliku popularnost među mladima i narodom, a čitaonički aktivisti su obezbjeđivali sredstva za njegovo djelovanje i opstanak.

Kako se čitaonička aktivnost brzo širila i okupljala sve veći broj mladih, 1929. došlo je do osnivanja Omladinskog kluba u okviru čitaonice koji je nakratko djelovao samostalno, kao Omladinska čitaonica „Bratstvo“ i smještena u kafani Avde Begića „Latića“. Ipak je vrlo brzo, već 1930. došlo do ponovnog spajanja u jedinstvenu čitaonicu pod nazivom „Sloga“, izabrano novo rukovodstvo koje su činili: Ibrahim ef. Begić, predsjednik, Ramo Mehikić, potpredsjednik, učitelj Milan Dimitrijević, sekretar, Murselović Muharem, blagajnik, Sakib Agić, bibliotekar i odbornici; Džemal Azabagić, Ragib Karić, Sadik Terzić, Safet Zaimović i Avdo Hamzić.

Dževad Agić, korajski pisac i hroničar svojih školskih dana u Tuzli, događaja i bošnjačke tradicije u Koraju u periodu od 1931. do 1944. ovako opisuje proslavu Kurban Bajrama, koju je organizovala čitaonica, 10. januara 1940.: “Danas je naša bajramska zabava u čitaonici u korist siromašnih đaka osnovne škole. Zabava je počela u 7 sati. U programu učestvuju, Numan Zahirović, učitelj, (Pozdravna riječ prisutnima), zatim dramska recitacija „Nesretnik“ od J. Jovanovića Zmaja, deklamuje Velid Begić, učenik I raz. Gimnazije, „Bosna u portretu“ od S. Orahovca, recituje Dževad Agić, učenik III raz. Gimnazije, Monolog, izvodi Feriz Karamović, dramska predstava „Svjetski rat“ od B. Nušića, izvode Rifat Uzejrović, Dževad Agić, Ruvejd Salihović, Fahrudin Begić, Feriz Karamović, Sadbera Uzejrović i Salih Sarajlić. Narodne pjesme pjeva Mehmedalija Djedović. Poslije programa nastavlja se sviranje uz šaljivu poštu, korijandole itd“.

U okviru čitaonice djelovalo je i kulturno-prosvjetno i dobrotvorno društvo „Gajret“, čiji je Mjesni odbor osnovan 1931., mada su već od 1925. postojali povjerenici Gajreta u Koraju koji su vodili njegove aktivnosti, na čijem čelu je bio Sakib Agić. Gajret je 1933. brojao 68 članova, a Mjesni odbor su činili: Sakib Agić, Abdurahman Čaušević, Džemal Azabagić, Muharemaga Salihović, Dušan Jovanović, Hasan Begić, Hadžip Muharemović, Alijaga Begić, Faik Begić i Drago Jović, a zamjenici: Rifat Uzejrović, Safet Zaimović, Ajet Uzejrović, Abaz Kifić i Ramo Jukić. Svi korajski đaci i studenti koji su bili na školovanju između dva svjetska rata uživali su Gajretovu potporu. Prema sjećanju Rabiye Ponjavić, rođ. Begić, čitaonica je organizovala 1933. godine domaćički tečaj u trajanju od šest mjeseci, koji su pohađale preko 30 djevojaka, sa željom da nauče i osposobe za savremeniji način života. „Mnogo smo se tome radovala i svaka od nas je željela da nauči nešto novije i savremenije za život. Učile smo krojenje, šivenje, razne vezove, narodne i sa brojem bosanske, zatim o savremenom kuhanju raznih jela i kolača, pripremanje raznih džemova i slatka od voća.

One koje nisu znale čitati i pisati pohađale su i analfabetski tečaj. Nastavu su izvodile tri nastavnice. Mnogo nas je veselio društveni karakter tog tečaja. Često smo priređivale čajanke, na koje smo pozivale rodbinu i prijatelje. Po završetku tečaja priredile smo izložbu naših radova, u kojima su se vidjeli rezultati našeg rada i učenja. Na ispitima je prisustvovao tadašnji školski nadzornik iz Bijeljine“. Pri čitaonici je formiran Fond za pomoć siromašnijim đacima i studentima, koji su se školovali u vežim gradskim centrima. Tradicija upućivanja djece na dalje školovanje, datira još od prije Prvog svjetskog rata, a tome je doprinijela duhovna atmosfera koja je vladala u Koraju još od osnivanja medrese, Osnovne škole i mektebi ibtidaije u 19. stoljeću, tako da je između dva svjetska rata porijeklom iz Koraja bilo na desetine svršenih srednjoškolaca i 8 pojedinaca sa visokom školskom spremom, i to Edhem ef. Abdurahmanović, šerijatski sudija, Nurudin Begić, dipl. pravnik, Abdurahman Abdurahmanović, dipl. pravnik, Edhem Efendić, profesor istorije i orijentalistike, Midhat Begić, profesor maternjeg, francuskog i italijanskog jezika, Rešad Bajraktarević, diplomant Trgovačke akademije, Vehid Begić, dipl. pravnik, Sinan Begić, sudija Okružnog suda, a na studijama su bili Muhidin Begić, student Tehničkog fakulteta, Salih Kapković, student Više šerijatske sudačke škole i Dževad Agić, student Više rudarske škole u Zenici. Prema nekim istraživanjima do današnjih dana iz Koraja potiče oko 200 visoko obrazovanih pojedinaca, među kojima su i 9 doktora nauka i profesora Univerziteta i jedan akademik, Midhat Begić. Tokom milenijskog trajanja na ovom prostoru ovdašnji ljudi su razvili sociokulturnu zajednicu sa svim temeljnim obilježjima bošnjačkog, duhovnog i sociokulturnog identiteta, izgradili „vrlinu sredine“ i osjačaj pripadnosti

tradiciji, kulturi i moralnom biću bosanskog podneblja, po čemu su bili i ostali prepoznatljivi i cijenjeni diljem Bosne. Sa odnjegovanim i razvijenim urbanim mentalitetom u ovoj bosanskoj čaršiji osjećala se sva paradigma moralno-duhovnog profila čovjeka Bosne, gdje se nisu mogli prepoznati mržnja, zloba i zavjera, pa su ljudi ovdje vjerovali da zlo i nesreća do njih nikada ne mogu doći.

Slika: Koraj, čitaonica sa bibliotekom i kino salom, do temelja sve je porušeno tokom srpske agresije, juna 1992.

Četničkim napadom na Koraj, 27. novembra 1941. prekinuta je korajska predratna idila tipične bosanske kasabe, sa prostranom čaršijom, razvijenom trgovinom sa preko 30 dućana, desetinama zanatskih radnji, kahvi, gostiona, školom, opštinom, čitaonicom, mektebi ibtidajom sa preko 3500 stanovnika, nastanjenih u pet mahala sa tri džamije, ogromnim ziratnim posjedima sa nepreglednim voćnjacima, kako je zapisao u svom Dnevniku Dževad Agić 1940. godine. Toga dana uništeni su tradicijska i simbolička čaršijska obilježja i objekti: škola, čitaonica sa bibliotekom, opština, mektebi ibtidajia, zanatske i trgovačke radnje, devastirana čaršijska i ostale džamije i mektebi, spaljene i porušene na desetine porodičnih kuća i gospodarskih objekata, pljačka

materijalnih dobara i masovna ubistva nedužnih golorukih mještana. Isto se ponovilo u još drastičnijem obliku, 15. juna 1992. godine, agresijom i oružanim napadom na Koraj srpskih vojih i paravojnih formacija, uglavnom sastavljenih od mještana iz okolnih pravoslavnih sela, a pod zastavom samoproglašene Republike srpske BiH, što je dovelo do masovnih ubistava golorukog stanovništva, pljačke i rušenja javnih i privatnih objekata i masovnog progona mještana, tako da je Koraj ostao pust u narednih desetak godina.

Razaranje identiteta naselja Koraj, kao sociokulturne zajednice Bošnjaka, odvijalo se posljednjih pedesetak godina, u istorijskom kontinuitetu i u okviru velikosrpskog plana o namjeri uništenja Bošnjaka muslimana kao nacionalne i vjerske zajednice, na ovom malom komadiću zemlje bosanske. Posljedice su počinjeni ratni zločini i zločini protiv čovječnosti i humanitarnog prava, od strane srpskih vojnih i paravojnih formacija, ideološki osmišljeni u okviru velikosrpskih hegemonističkih krugova, planski provedeni u najširim razmjerama i radikalnoj sveobuhvatnosti u vidu pojedinačnih i masovnih ubistava, deportacije mještana u koncentracione logore, pljačke i razaranja stambenih i gospodarskih objekata, uništavanja kulturnoistorijskog naslijeđa, etniško čišćenje, do promjene naziva naselja Koraj u Majevac.

Koraj danas, 2019. godine, nažalost nije ni blijeda slika njegovog čaršijskog ambijenta i života ovdašnjih mještana, koji su poslije tragične sudbine, terora i devastacije mjesta, raspršeni diljem svijeta i svoje rođene zemlje, tako da od predratnog broja stanovnika, danas je manje od polovine. Skromna zgrada čitaonice otvorena je 2011. godine i nosi naziv akademika Midhata Begića, gdje se povremeno odvijaju prigodne manifestacije, ali više prazna i bez svoje osnovne funkcije, a mještani u tužnoj sjeti za nekadašnjim dobrim starim vremenima ostaju u nadi da će njihova čaršija i čitaonica jednog dana ponovo oživjeti.

IZVORI I LITERATURA:

- Agić Dževad, *Dnevnik, kopija rukopisa*
- Begić Midhat, *Raskršća, I, II, III, Svjetlost, Sarajevo, 1957., 1969., 1976.*
- Brčko i okolina u radničkom pokretu i revoluciji, *Zbornik radova, Univerzal, Tuzla, 1981.*
- Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne, *Tuzla, Knjiga II/1958.*
- Građa za monografiju Koraja, *mašinopis, Koraj, 1982.*
- Hamzić Alija, *Koraj-sjećanje na jednu čaršiju, Harfograf, Tuzla, 2002.*
- *Popis stanovništva u BiH, 1879.*
- *Lična korespondencija*

Alija HAMZIC, prof.

PUBLIC SPACE AND LIBRARY IN KORAJ
(100 years since its founding in 1919)

Abstract: *One of the most significant dates in the rich cultural and historical past of Koraj is the establishment of a public space with a library, immediately after the World War I, at the end of 1919. In time, the public space will become a cultural and educational institution of crucial importance and influence on local gathering and socializing. political activity, education and cultural and educational uplift of the inhabitants of Koraj and its surroundings, and especially the young generations. From such an environment will grow a cultural and artistic society, football club, youth reading room, home courses and literacy of locals, the Scholarship Fund and the place where the ideas for organizing actions for renovation, communal modernization and arrangement of settlements came from.*

Keywords: *Koraj, public space, library, culture, education, Ibrahim ef. Begic.*

NASLIJEDE BAŠTINA

